

MUZEJSKI PREDMET KAO POVIJESNI IZVOR I DOKUMENT*

IVO MAROEVIĆ □ Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti, Katedra za muzeologiju, Zagreb

* Napomena: Ovaj je tekst iznesen na savjetovanju ICOM/ICOFOM - a "Museumology and History: a Field of Knowledge" (Muzeologija i povijest: polje znanja), Cordoba / Alta Gracia, Argentina, 5.-11. listopada 2006.

UVOD. Muzejski predmet temeljna je sastavnica muzejskoga zbirnog fonda, bez obzira unutar koje se zbirke nalazi, čuva i istražuje. Njegova je temeljna odrednica da je izdvojen iz primarnoga ili arheološkog konteksta i prenesen u muzeološki kontekst (van Mensch, 1992:135), unutar kojega nema više temeljne ni sekundarne uporabne funkcije, odnosno više ne služi svrsi za koju je načinjen, već preuzima informacijsku i komunikacijsku funkciju svojstvenu muzeološkom kontekstu. Drugim riječima, predmet koji je muzealiziran počinje se promatrati i izučavati na drugačiji način, pri čemu se širi njegovo polje muzealne određenosti, a smanjuje polje muzealne neodređenosti. To znači da predmet preuzima neke nove muzeološke funkcije, pri čemu su njegovo podrijetlo, izgled i stanje očuvanosti tek neki od ulaznih parametara za određivanje njegova značenja.

Stvarnost iz koje je predmet izdvojen da bi postao muzejskim predmetom nije limitirana. Ona može biti zamrznuta unutar arheološkog konteksta i odražavati neko stanje iz daleke prošlosti, a istodobno može biti i odraz trenutka u kojemu je predmet izdvojen iz života da bi dobio svoju muzejsku auru. On ulazi u muzejsku stvarnost postupcima istraživanja i skupljanja, pri čemu otkupi, donacije ili slučajni odabir također mogu imati svoju ulogu, s time da je u muzeološkom kontekstu, bio on na izložbi, u čuvaonici, restauratorskoj radionici ili u studijskom kabinetu, uvijek dokument stvarnosti iz koje je izdvojen. Dimenzija dokumentarnosti određene stvarnosti ovisi o izrađenoj relevantnoj dokumentaciji kojom se bilježi sve ono što je važno za život i postojanje muzejskog predmeta.

Bez obzira na sve dosadašnje definicije muzeja, bile one teoretski apstraktne ili pragmatički konkretne, s nizanjem opisa muzejskih sadržaja i funkcija, jedno je apsolutno nedvojbeno: muzej je institucija u kojoj se koristimo muzejskim predmetima da bismo aktualizirali prošlost, tj. da prošlost uvedemo u sadašnjost i da tu prošlost prenesemo na način koji će biti trenutačno razumljiv i prepoznatljiv (Maroević, 2005:141). To znači, da svaka nova sadašnjost može donekle izmijeniti percepciju prošlosti, bez obzira na to što se ona u muzeju temelji na često istim ili približno istim predmetima. Tumačenje prošlosti uvijek je vezano za fokusiranje

interesa sadašnjosti, s tim da muzejska građa (skup odabranih muzejskih predmeta) mora omogućiti takvo tumačenje a da ne dovede u pitanje vjerodostojnost pojedinog predmeta.

Radi ostvarivanja temeljne zadaće muzejskih predmeta da tumače i predočuju neku prošlost u sadašnjosti, ali i zbog temeljne zadaće muzeja da proširuju razumijevanje povijesne raznolikosti istovrsne građe, u muzejima se mora neprestano i sustavno istraživati povijesni identitet muzejskih predmeta. Taj identitet, u sustavu složene strukture muzejskih identiteta (van Mensch, 1989:90), sadržava dokaze i informacije što se odnose na vremensko razdoblje, koje se konstantno širi, a određeno je trenutkom nastanka predmeta ili njegovim stvarnim identitetom, ali i trenutkom našeg suočavanja s predmetom ili njegovim zbiljskim identitetom. U tom se razdoblju mijenjaju materijal i struktura predmeta, često i njegova funkcija, a posebice njegova vezanost za ličnosti i događaje u kojima je posredno ili neposredno sudjelovao. Drugim riječima, povijesni je identitet predmeta bogatstvo njegova životnog puta i sve ono što je ostavilo materijalni ili duhovni/značenjski trag na strukturi i u značenju predmeta. To je zapravo bogatstvo potencijalnog svjedočanstva kojim predmet svjedoči o ljudima i zbivanjima u prošlosti. Istraživanjem povijesnog identiteta muzejskog predmeta razvijat će se razumijevanje povijesne raznolikosti zbivanja kojima su muzejski predmeti bili svjedoci. Istodobno će takvo istraživanje unaprijediti načine i metode tumačenja značenja svakoga pojedinog predmeta. Pretpostavljena širina značenja omogućit će širi raspon mogućeg korištenja predmeta u procesima prenošenja novih spoznaja o prošlim vremenima, koja će biti komplementarna novom rakursu gledanja i eventualno novom fokusiranju interesa što ih donosi svaka nova sadašnjost.

TUMAČENJE I PREDSTAVLJANJE POVIJESTI U MUZEJIMA

Povijest je znanost koja istražuje zbivanja u prošlosti na temelju sačuvanih povijesnih izvora nastojeći ih objasniti i protumačiti. Već su stari Rimljani za povijest rekli da je *magistra vitae*, što znači da nas podučava kako živjeti da bismo izbjegli nedaće koristeći se iskustvom. Muzej je specifičan medij koji u određenim situacijama

prikazuje i tumači povijest temeljeći svoju vjerodostojnost na muzejskim predmetima, čija je muzealnost dobrim dijelom ispunjena sudjelovanjem u određenim povijesnim zbivanjima i posrednim ili neposrednim svjedočenjem o njima.

Pokušamo li se koristiti spoznajama o muzejskom predmetu kao INDOK (informacijsko-dokumentacijskom) objektu, ne možemo mimoići činjenicu da u strukturalnom pristupu INDOK objektu (prema Dahlbergu; Tuđman, 1983:70) razlikujemo tri dimenzije unutar kojih se kreću informacije o predmetu i informacije koje predmet emitira. To su vrijeme, prostor i društvo. Te tri dimenzije služe da shvatimo svu širinu prošlosti i odaberemo prikladan način tumačenja i predočivanja povijesti u muzejima.

Vrijeme je kao kategorija trajanja vezano za predmet kao dokument koji u sebi i u svom materijalu i strukturi nosi sve bitne značajke što određuju predmet kao svjedoka povijesnih zbivanja. To je kategorija u kojoj analiziramo i nastojimo razumjeti svako vrijeme unutar života muzejskog predmeta. Tražimo važne točke u kojima je predmet sudjelovao u povijesnim zbivanjima ili pak odrednice koje nam pomažu da odredimo raspon vremena o kojemu nam predmet svjedoči svojim materijalom i trajnošću. Vrijednost starosti, sa svim oblicima oštećenja materijala, pridonosi vjerodostojnosti predmeta. Mogućnost, pak, da se povežu i izlože predmeti koji nikada u svojem primarnom kontekstu nisu živjeli zajedno otvara nove mogućnosti prikaza znanja o nekom fenomenu prošlosti, posebno o povijesti kao suvislom tumačenju prošlosti.

Prostor, kao druga dimenzija, u kojoj se oblik i veličina predmeta nalaze u realnom prostoru, omogućuje vodoravno prenošenje poruke. Prostor je zapravo vodoravni presjek bilo kojeg vremenskog trenutka. Drugim riječima, u svakom je povijesnom trenutku postojao prostor u kojemu su se odvijala povijesna zbivanja. On je promjenjiva kategorija, ali bitna za razumijevanje funkcije predmeta materijalnoga svijeta. Prostor je okvir zbivanja i nužno je zamisliti i otkriti pravu funkciju i položaj muzejskog predmeta u prostoru određenoga povijesnog zbivanja, s tim da će se njegova komunikacijska funkcija na izložbi očitovati u virtualnom prostoru, koji će tek u nekim sekvencijama aludirati na realni prostor vremena u kojemu su se stvari događale. Svako vrijeme ima različite prostorne okvire poput urbanih, ruralnih, prirodnih, političkih ili bilo kojih drugih koje se mogu utvrditi istraživanjem. Otkrivanje uzajamne ovisnosti između predmeta i prostora u kojemu je on živio nužan je preduvjet da se u današnjem vremenu definira prostorni okvir unutar kojega će se rekonstruirati i predočiti neki povijesni događaj. To će tada biti u izložbenom prostoru, in situ, u povijesnim zgradama ili na nekom drugom povijesnome mjestu. Ne treba smetnuti s uma da predmeti odražavaju i odnose između života unutar ili izvan zgrade. Razlike između života predmeta na otvorenome ili u

zatvorenom prostoru nužno će trebati iskazati u interpretaciji povijesnog zbivanja u muzejskom okruženju.

Društvo kao posljednja od tri navedene dimenzije određuje odnose među ljudima ili grupama ljudi. Društveno značenje ili status određuju ulogu predmeta unutar bilo koje od povijesnih ili aktualnih društvenih sredina. Društveno je značenje promjenjiva veličina, stoga nam teorija društvenog relativiteta omogućuje da shvatimo da neki predmet u određenim razdobljima može imati veliko, a u drugima neznatno društveno značenje. To značenje, koje ne ovisi o vrijednosti predmeta ni o njegovu faktičnom svjedočenju o nekom zbivanju već o tumačenju shvaćanja i značenja predmeta u odnosu prema kutu i mjestu gledanja na neki povijesni događaj, promjenjiva je kategorija i sinusoide njezine promjenjivosti bit će još jedan od ulaznih parametara za očitavanje vrijednosti materijalnoga svijeta u otkrivanju i predočivanju prošlosti. Sve novonastale informacije, koje ovisе o relativitetu društvenog odnosa, imaju karakter kulturnih/strukturnih, a ne znanstvenih/selektivnih informacija (Maroević, 1993:107). One su promjenjive, ovisne o trenutku i namjeri tumačenja nekog zbivanja, vremena ili uloge predmeta u tom povijesnom zbivanju. Istodobno se i značajke društva mijenjaju s obzirom na vrijeme i prostor, sudjelujući u procesu koji smatramo pretpostavljenim društvenim razvojem.

Muzejski predmeti promatraju se, istražuju i tumače unutar svake od navedenih dimenzija ili pak unutar niza njihovih međuodnosa. Naravno, sagledavanje života predmeta unutar svake od navedenih dimenzija ne smije biti izolirano. Ono se može promatrati kao fenomen vremena, prostora ili društva, ali u konačnici uvijek zajedno, sa svim poveznicama koje od analitičkog pristupa vode sintezi. Koristeći se temeljnim značajkama svakog predmeta, pa tako i muzejskih predmeta - materijalom, oblikom i značenjem, mi možemo postupno razumijevati važnost pojedinog predmeta. Materijal i struktura predmeta mijenjaju se kroz vrijeme, simultano ga dokumentirajući. Svako zbivanje, pa i sam protok vremena, ostavljaju tragove na predmetu koji je u primarnom kontekstu živio i služio svojoj temeljnoj ili katkad i sekundarnoj svrsi. Neka od tih materijalnih svjedočanstava, upisanih u strukturu predmeta, daju predmetu posebnu važnost.

Gledamo li predmet isključivo kao artefakt ili naturfakt, može se dogoditi da slijedom interesa temeljne znanstvene discipline (povijesti umjetnosti, arheologije, etnologije i sl.) izgubimo niz svjedočanstava u konzervatorsko-restauratorskim postupcima koji predmet često usmjeravaju prema izvornom stanju, tj. prema njegovu stvarnom identitetu. Povijesni identitet, koji svjedoči o vremenu trajanja predmeta, često evidentnim promjenama, destrukcijom ili pak sekundarnom uporabom više govori o povijesnim zbivanjima nego sama činjenica njegova postojanja. Primjerice, neka oštećena i konzervirana ratna zastava može više svjedočiti o vremenu, nego njezin restaurirani primjerak, koji

je vraća u vrijeme u kojemu je nastala zanemarujući njezino sudjelovanje u ratnim sukobima.

Oblik predmeta sastavni je dio prostora, vanjskoga ili unutarnjega, s jasnom namjenom da u njemu sudjeluje kao oruđe, namještaj, dekoracija i sl. Različite povijesne sredine unose nove elemente za ocjenu oblikovanja i važnosti oblika u namjeni i značenju predmeta. Povijesni prostor može biti samo naznačen kao jedna od mogućih horizontala u kojima prostor presijeca traku vremena. Taj je prostor u svakom kasnijem sadašnjem vremenu virtualna kategorija o kojoj treba voditi brigu, ali koja tek posredno utječe na predočiva-nje važnosti predmeta. Taj se prostor može rekonstruirati ili ga je moguće odrediti nekim naznakama koje su za njega posebno važne. Svaka rekonstrukcija prostora ovisi o stupnju očuvanosti materijalnog okvira, što je češće u zatvorenim nego u otvorenim prostorima. Neke sredine, poput Dubrovnika ili Dioklecijanove palače u Splitu, da spomenem samo dva najznačajnija hrvatska primjera, mogu osigurati dio vizualnosti povijesnog prostora uz manju dozu apstrakcije od one u kojoj je cijeli ambijent tijekom kasnijih razdoblja povijesno izmijenjen. Stoga prostor može biti konkretna i apstraktna kategorija, a način predstavljanja ovisit će o povezanosti pokretne i nepokretne baštine, odnosno muzejskih predmeta u očuvanim povijesnim ambijentima. Primjerice, dvorci ili palače s očuvanim interijerima i namještajem znatno djelotvornije svjedoče o vremenu i društvu od apstraktnih naznaka arheološkog lokaliteta ili od niza nestalih ili bitno izmijenjenih ambijenata u kojima muzejski predmeti često služe samo kao metafore vremena u imaginarnom prostoru.

Značenje ili važnost muzejskog predmeta u direktnom su odnosu s društvom u bilo kojem od njegovih oblika: od obitelji do nacije ili rase. Isključimo li u ovom trenutku njegovu materijalnu (novčanu) vrijednost, vidjet ćemo da je razina društvenog identificiranja, prepoznavanja i ocjene vrijednosti predmeta najvažnija na skali različitih razina njegova vrednovanja. Stručno ili znanstveno vrednovanje nužna je pretpostavka valorizacijskog procesa jer se njime provodi jasan sustav selekcije. No značenje ili važnost muzejskog predmeta najočitije se iskazuju u komunikacijskim procesima u kojima se muzejsko poslanje putem izložbi i drugih oblika komuniciranja neposredno prenosi na razinu aktualnoga društvenog trenutka. Kad se suoče s muzejskim predmetom sve vrste društvenih skupina pronalaze odgovore na neka od svojih pitanja. Muzejski predmet, posebice u situacijama kad svjedoči o povijesnim zbivanjima, donekle zanemaruje valorizacijske procese koji o njemu sude tek kao o artefaktu, naturfaktu ili umjetnini. U prožimanju dosegnutih vrijednosti, značenje muzejskog predmeta raste ako dobiva društvenu potporu. U tom će kontekstu neki predmeti postati sakrosantni, a neke će muzejska aura dovesti do stanovitog otuđenja (Maroević, 1993:153).

ZAKLJUČAK. Nije teško zaključiti da muzejski predmet, proučen i protumačen na jedan od navedenih načina, postaje povijesni izvor i dokument života, zbivanja ili bilo koje druge ljudske djelatnosti u prošlosti. No ne valja smetnuti s uma činjenicu da svaki predmet može biti povijesni dokument uzmemo li u obzir njegov povijesni ili društveni identitet. Sve ovisi o činjenici je li tijekom života stekao one slojeve vjerodostojnosti bez kojih mu je teško povjerovati. Na drugoj pak strani, zajednički život predmeta u muzeološkom kontekstu, predmeta koji nikada u prošlosti nisu zajedno živjeli, otvara nove mogućnosti prikaza znanja ili makar složene strukture znanja u kojoj će ulazni parametri svakoga pojedinog predmeta biti presudni za zaključak o cjelini. To je za povijesne muzeje i povijesne izložbe vrlo karakteristično. Podjela muzejskih predmeta u općim ili specijalnim muzejima na artefakte, umjetničke, arheološke i prirodoslovne predmete ili na bilo koju drugu vrstu predmeta nije relevantna želimo li tumačiti povijest u muzejima. Svaki predmet, bez obzira na podrijetlo i vrstu, može biti nositelj i prijenosnik informacija i poruka o prošlosti. Najvažnije je njegovo povijesno svjedočanstvo i njegova sposobnost da bude vjerodostojan svjedok povijesnog događaja, procesa ili vremena uz koje ga vezemo, i to u bilo kojem komunikacijskome muzeološkom procesu. Sposobnost kreatora muzejske komunikacije očituje se upravo u odabiru i kvalitetnom povezivanju i suprotstavljanju muzejskih predmeta kako bi se određena tema vjerodostojno prikazala. Time se dobiva nova stvarnost koja korespondira s prošlošću i koja aktualizira prošlost u sadašnjosti na način koji udovoljava zahtjevima i uvjetima te nove sadašnjosti. Tumačenje prošlosti tako biva dio muzeološkoga komunikacijskog procesa koji nas vodi prema relativitetu prošlosti. Zbroj aktualiziranih i istodobno relativiziranih pogleda na prošlost putem izbora i tumačenja muzejskih predmeta približava se generalnome, a ujedno i virtualnom pogledu u prošlost. Tako muzeji i njihova komunikacija istodobno služe aktualiziranju i relativiziranju prošlosti, što katkad ulazi u znanstvenu sferu povijesti, a katkad ostaje na razini mogućeg viđenja prošlosti kroz uvijek prisutnu prizmu sadašnjosti.

LITERATURA

1. Maroević, I. (1993) *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb.
2. Maroević, I. (2005) *Towards the new definition of the museum*, u: *Définir le musée/Defining the Museum* (ur.: François Mairesse, Lynn Maranda, Ann Davies), ICOM/ICOFOM, Musée royal de Mariemont, Morlanwelz, Belgique, str. 135-146.
3. Van Mensch, P. (1989) *Museology as a scientific basis for the museum profession* u: *Professionalising the Muses*, AHA Books, Amsterdam.
4. Van Mensch, P. (1992) *Towards a methodology of museology*, rukopis, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta Zagreb.
5. Tudić, M. (1983) *Struktura kulturne informacije*, Zavod za kulturu Hrvatske, Zagreb.

basing its credibility on museum objects, the museality of which is in good part filled with its participation in or immediate or indirect testimony to given historical events.

If we attempt to make use of our knowledge about a museum object as an INDOC object (information-documentation object), then we cannot avoid the fact that in a structural approach to the INDOC object (after Dahlberg; Tudman, 1983:70) we distinguish three dimensions within which information about the object and information that the object emits move. These dimensions are time, space and society. These three dimensions serve for us to understand all the breadth of the past and to choose an appropriate manner to interpret and communicate history in museums.

Conclusion

It is not hard to conclude that the museum object, studied and interpreted in one of the said ways, will become a historical source and a document of life, events or any kind of human activity in the past. But it is proper not to lose sight of the fact that every object can be a historical document if we take into account its historical or social identity. Everything depends on the fact of whether during its lifetime it has acquired those layers of credibility without which it can be believed only with difficulty. On the other hand, the common life of objects in a museum context, objects that in the past never lived together, opens up new possibilities for the presentation of knowledge or at least a complex structure of knowledge in which the input parameters of each individual object will be crucial for a conclusion about the whole. This is very characteristic of historical museums and historical exhibitions. The classification of museum objects in general or special museums into - artefacts, artistic, archaeological or natural history objects or any other kind of object is not relevant if we want to interpret history in museums. Every object, irrespective of origin and kind, can be the bearer and transmitter of information and messages about the past. The most important thing is its historical testimony and its ability to give authentic testimony concerning historical events, processes or times that we connect it to, in any of the communicational museological processes. The special ability of the creator of museum communication lies precisely in the selection and quality connection and juxtaposition of museum objects so as to be able to present a given subject authentically and credibly. This creates a new reality that corresponds with the past and which makes the past current in the present, in a manner that meets the requirements and conditions of this new present. The interpretation of the past thus becomes part of the museological communication process, which leads us in the direction of the relativity of the past. The aggregate of views onto the past, at once made current and yet relativised, via the choice and interpretation of museum objects, approximates a general and at the same time a virtual view into the past. Thus the museums and their communication serve for a simultaneous making-current and a relativisation of the past, which sometimes enters into the scientific sphere of history, and sometimes remains at the level of a possible view of the past through the ever-present prism of the present).

(The summary contains several fragments taken from the text of Ivo Maroevic "Museum Object as Historical Source and Document").

MUSEUM OBJECT AS HISTORICAL SOURCE AND DOCUMENT

History is an art that explores events in the past on the basis of extant historical sources, attempting to explain and interpret them. The ancient Romans said that it was *magistra vitae*, meaning that it tells us how to live in order to stay out of trouble, making use of experience. The museum is a specific medium that in given situations presents and interprets history,